

УДК 94(438)“10”

ББК 63.3(4П)

Юрій Томин

### ВНУТРІШНЯ ТА ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА БОЛЕСЛАВА І ХОРОБРОГО

*У статті досліджуються аспекти внутрішньої та зовнішньої політики польського князя Болеслава I Хороброго за часів його правління: 992–1025 рр.*

*Ключові слова:* князь, внутрішня і зовнішня політика, ранньофеодальна Польща, державні територіальні межі, військові сили.

Помітне місце в історії Польщі посідає Болеслав I Великий, названий Мужнім, що по-польськи означає Хоробрий [1, с.66], народився у 966 році, син Мешка I, князь польський з 992 р. [1, с.209], коли йому виповнилося 26 років.

Розглядаючи проблему внутрішньої і зовнішньої політики Болеслава I Хороброго, на наш погляд, важливо подати характеристику його особистої діяльності, яка виражалася у зміцненні Давньопольської держави, її боротьби із зовнішніми ворогами, а також власної загарбницької політики по відношенню до сусідів, особливо – східних.

Треба відзначити, що спеціальних досліджень про внутрішню і зовнішню політику Болеслава Хороброго на сьогоднішній день немає у сконцентрованому вигляді. Проте, слід сказати, що окремі видання мають пряме відношення до нашого дослідження з окремих проблем. Зокрема, заслуговує на увагу академічне видання в трьох томах “История Польши”, особливо перший том, в якому подано матеріал про окремі сторони діяльності як у внутрішній, так і зовнішній політиці Болеслава Хороброго [5, с.39–42]. Однак про його особисті якості як людини, князя, діяча, політика подано в недостатній мірі.

Досить цікавий матеріал, який розкриває діяльність князя у Давньопольській державі в X – початку XI ст., поміщений у “Всемирной истории” [2, с.238–239]. У ньому розкрито систему державного управління ранньофеодальної Польщі, показано зовнішню політику її з Німецькою імперією, Руссю, Чехією та Угорщиною. Проте відомості про процеси феодалізації польського суспільства, які супроводжувалися жорсткою соціальною боротьбою, великих земельних власників, роль католицької церкви відсутні.

Цікаві дані про князя, його могутність, розташування фортець та міст в королівстві Болеслава, подані в “Хроніці Аноніма Галла”, поміщений в 1-му томі “Хрестоматии по истории средних веков” [11, с.328–330].

Добре, з детальним аналізом, на нашу думку, висвітлені проблеми виникнення феодальних відносин на території Польщі, економічного розвитку польських земель у IX – першій чверті XI ст., війни з Німецькою імперією, Давньопольська держава і Київська Русь, які мають відношення до діяльності Болеслава Хороброго, розкриті у монографії Володимира Дорофейовича Корольюка “Древнепольское государство” [7, с.67–167]. Поряд з цим, як нам здається, варто було показати всебічніше портрет князя-реформатора, будівника та захисника інтересів Польської держави. Хоча, можливо це не входило в інтереси дослідника.

Аргументовані фактичні дані про київський похід Болеслава Хороброго (1018 р.) та його підсумки, а також про останній період правління Болеслава Хороброго висвітлені у дослідженнях А.Б.Головка [3, с.26–32] та В.Д.Корольюка [8, с.114–121]. На основі цікавих матеріалів, автори розкривають певні періоди діяльності польського князя.

Далеко неповний аналіз літератури дає нам підстави стверджувати про те, що спеціального дослідження, присвяченого темі даної статті немає.

Виходячи з вище сказаного, не претендуючи на вичерпність проблеми, автор обравши тему статті, поставив перед собою мету, завданням якої є висвітлити такі питання: показати діяльність польського князя, розкрити внутрішнє і зовнішнє становище Польського князівства за час правління Болеслава I Хороброго.

Даючи характеристику особистості Болеслава I Хороброго треба мати на увазі, що він служив, у першу чергу, інтересам пануючих станів у Польщі, вихідцем з яких був сам. Перед смертю кн. Мешко I розподілив державу між своїми синами, які в той же час вступили в жорстоку міжусобну боротьбу. Біля 995 р. боротьба ця закінчилась перемогою старшого сина Мешка I – Болеслава I Хороброго. Молодші брати разом з мачухою Болеслава Одою були вигнані з країни. Тільки у Помор'ї утримався, визнаючи свою залежність від центрального польського князя, Святополк, який став родоначальником поморської лінії П'ястів [5, с.39].

Характеризуючи особистість Болеслава I Хороброго неможливо без представлення, а, що собою уявляла Польща, взагалі?

Треба сказати, що територія Польщі була одним із вогнищ формування племен лужицької культури. Географічне і політичне ядро країни, розташованої по середній Варті і названої “землею полян” – Польщею, поступово поширюється на сусідні польські племена, які у VII–VIII ст. займали територію, що обмежувалась на заході Одрою, сході – Західним Бугом, півдні – Карпатами, а на півночі – Балтійським морем.

У VIII–X ст. на польських землях започатковується процес державотворення. Він прискорювався у зв'язку із зовнішньою небезпекою та культурно-етнічною і мовною близькістю племен, які тут проживали: полян, мазовшан, віслян, слензан та інших. До кінця X ст. у жителів земель, що пролягли між Одрою і Західним Бугом, зростає почуття внутрішньої єдності. Цю територію починають називати Польщею, а її мешканців – поляками.

Важлива роль у зародженні Польської держави належала князівству віслян, що знаходилося на півдні польських земель – у Малій Польщі. Тимчасове підпорядкування цієї частини країни в останній чверті IX ст. Великій Моравії перешкодило дальшому зростанню її об'єднавчої сили.

Центром майбутньої Польської держави стало розміщене на заході, у Великій Польщі, князівство полян. Його князь Мешко I (близько 960-992 рр.) з династії П'ястів до великопольського осередку приєднав Куявію, Мазовію, Ленчицьку і Серадзьку землі. Він вів боротьбу за Помор'я, Сілезію і Малу Польщу. Резиденцією перших П'ястів було м. Гнезно.

Ознайомившись коротко з територією, населенням та першим князем Польщі, переходимо далі до продовження висвітлення та характеристики особи Болеслава I Хороброго. І так, варто сказати, що Болеслав I Хоробрий (967-17.VI.1025) – польський князь з 992–1025 рр. і король – 1025 р. Належав до династії П'ястів. У боротьбі проти “Священної Римської імперії” німецької нації (війни 1003–1005 рр., 1007–1013 рр. і 1015–1018 рр.) відстояв незалежність Польщі і завершив об'єднання польських земель. У 1018 р. підтримуючи Святополка Окаянного проти Ярослава Мудрого, здійснив похід на Київ. Повертаючись до Польщі, загарбав Червенські міста у Волинській землі (відвойовані Ярославом Мудрим у 1031 р.) [10, с.518–519].

У 999 р. на синоді у Римі було прийнято рішення про утворення нового Гнезненського архієпископства. Першим архієпископом гнезненським повинен був стати Гаудентий (Радим), брат св. Войцеха, якого у 997 р. вбили прусси. Цю подію вдало використав Болеслав, викупивши прах “мученика” і урочисто похоронивши його у Гнезненській базиліці [7, с.133].

До Польщі Гаудентий прибув разом з німецьким імператором Оттоном III. З цією метою у 1000 р. відбувся Гнезненський з'їзд, на якому окрім імператора було де-

кілька кардиналів та єпископів, що формально, хоча і урочисто, проголошувало рішення римського синоду [7, с.133–134].

До складу нового архієпископства ввійшли заново засновані єпископства в Колобжезі, Вроцлаві і Кракові. Два останніх охоплювали Сілезію і Малу Польщу, тобто ті області, які до 1000 р. підпорядковувались за всією вірогідністю, Празькому єпископству, а через нього Магденбургському архієпископству [7, с.134].

Треба сказати, що Болеслав Хоробрий домігся організації самостійної архієпископської кафедри в 1000 р. в Гнезно [9, с.583].

Болеслав заклав шість кафедральних соборів, з них перший – познанський, де після смерті він і похований у середині костьола; потім гнезненський, мазовецький, який тепер називається полоцьким, краківський, вроцлавський і любушський [1, с.66].

Слід підкреслити, що однією з найбільш важливих військових підпорядкованих князівської влади була князівська дружина, яка нараховувала при Мешко I до 3 тис. чол., а при Болеславі Хороброму досягала, мабуть, 4–5 тис. Як повідомляє Ібрагім ібн Якуб, дружина ця в середині X ст. утримувалась за рахунок засобів князя і була на той час досить значною силою [7, с.144]. До складу дружини входили, напевно, не тільки особи польського походження.

Перші П'ясти були зацікавлені у залученні до лав дружинників іноземців [7, с.145].

Окрім дружини існувало, мабуть, і феодальне ополчення. Повідомлення Галла про майже 20-тисячну армію, яку мав Болеслав Хоробрий і яка була розміщена в головних центрах країни – Познані, Гнезно, Гечі, Влоцлавку, – свідчить про існування у Давній Польщі більш могутньої військової сили, ніж князівська дружина.

Варто відзначити, що Галл говорить не про загальну чисельність польських збройних сил в епоху Болеслава Хороброго. Цифри ці він наводить всього лише для ілюстрації своїх слів про військову доблесть правління Болеслава. З іншого боку, необхідно відзначити ту чітку межу, яку проводить він між різними родами військ. Згідно його показів:

з Познані було: 1 300 панцирних і 4 000 щитників

з Гнезна: 1 500 панцирних і 5000 щитників

з Геча: 300 панцирних і 2000 щитників

з Влоцлавка: 800 панцирних і 2 000 щитників

Разом: 3 900 панцирних і 13 000 щитників [7, с.146].

У панцирних воїнах Галла варто, мабуть, вбачати важко озброєну кавалерію, до складу якої входили не тільки колишні дружинники, які отримали від князя землю на основі рицарського права, але й воєнні загоны феодальної знаті, дружини подекуди збережених ще племінних династій. Це – прототип пізніше ставшого головною військовою силою феодальної Польщі феодального ополчення.

“Щитники” очевидно були самостійною частиною збройних сил Давньопольської держави. Це – піхота, озброєна луками і щитами, яка формувалася за рахунок вільних общинників. Наявність у складі збройних сил Польщі перших П'ястів багаточисельного народного ополчення було джерелом великої сили Давньопольської держави, яка дозволяла їй вистояти у трьох кровопролитних війнах проти могутньої Німецької імперії.

Описана воєнна організація Давньопольської держави, яка охоплювала феодальне і народне ополчення, спиралась на розгалужену систему “гродів”, на чолі яких стояли комеси (пізніше каштеляни). В обов'язки останніх входило на випадок необхідності збирати воїнів і вести їх на службу до князя [7, с.146–147].

Анонім Галл дав таку характеристику Болеслава Хороброго, що він “мужньо управляв королівством і так виріс за милістю бога в доблесті і могутності, що, як я маю право сказати, своєю хоробрістю озолотив Польщу. Хіба не він підкорив Моравію

і Богемію, захопив у Празі князівський престол і віддав його своїм намісникам. Він вперто знищував закоренілих язичників у Селенції, Помор'ї і Пруссії, а тих, що повернулися в істинну віру, підтримував" [11, с.328].

З особливою увагою Галл відзначає велику пошану і пишність, з якою Болеслав Хоробрий приймав імператора Оттона Рижого. Він каже, що Болеслав прийняв його з такою пошаною і пишністю, з якими й личить приймати короля – римського імператора, такого великого гостя. Великі чудеса приготував він з нагоди прибуття імператора: насамперед він вишикував різноманітні (за озброєнням) полки рицарів, потім на широкій рівнині вишикував князів, які стояли як би у вигляді хору: окремі ж полки відрізнялися один від одного різного кольору. І вся ця строката одежа коштувала зовсім не дешево, але там було зібрано все найбільш цінне, що тільки можна було знайти в якого-небудь народу [11, с.328–329]. Тут, як нам здається, Галл дещо ідеалізує цей захід, а можливо так і було.

Певне місце Галл відводить показові відповідного одягу та багатству, які були притаманні оточуючому середовищу Болеслава Хороброго. Зокрема вказується, що "в час Болеслава всі рицарі і всі придворні дами носили плащі, а не шерстяний та лляний одяг. І весь хутровий одяг, навіть дорогий, хоча б він був зовсім новим, не носили при його дворі без підкладки з дорогої тканини і без парчі. Золото ж в його час було у всіх як звичайне срібло. Огидне ж срібло вважалось якби соломою. Побачивши його славу, могутність і багатство, римський імператор вигукнув з захопленням: "Клянусь короною моеї імперії, все, що я вижу, превосходить то, що я слышал". За порадою своїх магнатів у присутності всіх він доповнив: "Не подобает называть столь великого мужа князем или графом, как одного из сановников, но должно возвести его на королевский трон и со славой увенчать короною" [11, с.329].

Характеризуючи діяльність Болеслава Хороброго не можна не сказати й про те, що він через близьких йому осіб, він деяких з них посилав у міста, деяких у фортеці; вони повинні були замість нього влаштовувати бенкети мешканцям фортець і міст та обдаровувати вірних йому людей одягом та іншими королівськими подарунками, які король звичайно роздавав.

Про Болеслава говорили так: "Це дійсно батько вітчизни, це захисник, це пан – не марнотрат чужих грошей, але чесний економ, господар держави, який вважає, що збитки, завдані ворогами селянам, варто порівнювати з втратою фортеці або міста" [11, с.330]. Так оцінювали діяльність Болеслава I Хороброго його сучасники у баченні Аноніма Галла.

Завершуючи характеристику діяльності Болеслава Хороброго можна ще підкреслити й про те, що в "Енциклопедії Українознавства" про цього князя йдеться так: "Болеслав Хоробрий (967–1025 рр.), польський король (992–1025 рр.), будівничий польської держави, оборонець її самостійності проти Німеччини; підтримував зв'язки з Володимиром Великим, як союзник князя Святополка, воював з Ярославом Мудрим..." [4, с.155].

Таким чином, проаналізована діяльність Болеслава I Хороброго дає підстави зробити висновок, що він служив інтересам свого стану, виступав за зміцнення Давньопольської держави.

Свого найбільшого територіального поширення Давньопольська держава досягла у час правління сина Мешка I – Болеслава I Хороброго (992–1025 рр.). При ньому завершився процес об'єднання польських земель. У 999 р. він приєднав до Польської держави Краків і всю Краківську землю, одну з найбільш економічно розвинутих польських земель, яка до того часу входила у склад Чеського князівства. Цим фактично завершився процес об'єднання польських територій у складі єдиної держави [12, с.83]. При Болеславі Хороброму сформувалась система державного управління ранньофеодальної Польщі. Місцеве управління спиралося на розгалужену систему гродів, на чолі

яких стояли призначені центральною владою правителі комеси, які пізніше отримали назву каштелянів. У їх функції входило командування місцевим ополченням, суд, збір податків і данини з населення і т. п. Поряд з цим в деяких областях збереглася, напевно, влада місцевих князів. Польський князь командував військом, творив суд і видав зовнішньополітичними справами. При князі існувала рада знаті [2, с.238]. Вірогідно, саме про таку раду, попередницю сформованої курії, говорить Галл, повідомляючи про те, що Болеслав I “мав дванадцять друзів і порадників, з якими проводив таємні наради про справи держави” [5, с.41].

Той факт, що державний апарат покликаний був придушувати соціальний опір феодално залежного і вільного, але закріпаченого селянства, обумовив і ту сильну військову організацію Давньопольської держави, з якою ми стикаємося з перших кроків її діяльності на міжнародній арені. Важливою військовою опорою князівської влади була князівська дружина.

Військові сили Польщі склалися з князівської дружини і ополчення, включаючи в себе важкоозброєну кінноту з рицарів, або панцерних воїнів, і піхоту – щитників з вільних селян-общинників [5, с.41].

Залучаючи в склад дружини представників знаті, зокрема спадкоємців місцевих династій, князівська влада ставила їх в умови суворої військової дисципліни, виховувала у свідомості єдності польської держави, привчала до безперечного підпорядкування князю.

Варто ще раз нагадати, що на чолі держави стояв князь. Під час війни він командував військом. Дуже важливе значення мали судові функції князівської влади. Спершу князь судив особисто. З виходом Польщі на міжнародну арену серйозне місце діяльності глави держави займали питання зовнішньої політики. Тут головними співпрацівниками князя, першими польськими дипломатами, які брали участь у переговорах з іншими європейськими державами, були звичайно особи духовного звання, а також окремі представники світської знаті, члени правлячого князівського дому, наприклад син Болеслава I – Мешко II [5, с.41].

Частина князівської дружини була розквартирована по “городах”, розподіл яких на території держави видає явне намагання князівської влади порушити кордони колишніх “племінних князівств”, придушити центробіжні намагання місцевої знаті. Решта частина дружини знаходилась безпосередньо при особі князя [5, с.41].

Але не дивлячись на досить значну військову організацію, Давньопольська держава не була достатньо міцною. При слабких економічних зв'язках між окремими польськими землями ті центробіжні сили, які були в ранньофеодальному суспільстві, представляли постійну небезпеку цілості держави. Мова йде не тільки про намагання зберігаючих ще в окремих областях місцевих династій звільнитися від влади центрального князя, але й сепаратистських тенденціях місцевої знаті, безперестанно зростаючих за мірою її економічного посилення. Конфлікт цієї частини стану феодалів і посилюючої католицької ієрархії з князівською владою чітко спостерігався уже наприкінці правління Болеслава I [5, с.42].

Феодали середньої і малої руки, які не мали власного достатньо могутнього апарату для придушення опору закабаленого населення були зацікавлені в посиленні центральної влади, склали основну соціальну опору перших П'ястів. Особливо палкими прихильниками сильної князівської влади були кола пануючого стану, тісно зв'язані з князівською дружиною. Збагачуючись за рахунок сусідів, ведучи вигідну торгівлю рабами, вони виступали, зокрема, натхненниками агресивної східної політики Болеслава Хороброго. З їхнього середовища вийшли, мабуть, плани переносу державного центру в Прагу або Київ. Авантюристичні тенденції цих прошарків пануючого стану і стали причиною того надзвичайно складного міжнародного становища, в якому виявилась Польща до кінця правління Болеслава Хороброго [5, с.42].

На закінчення слід відзначити, що палкими прибічниками ідеї сильного князя були, безумовно, і ті кола пануючого стану, які знаходилися у тісному зв'язку з князівською дружиною, збагачувалися на вдалих походах, захоплювали маси полонених.

Саме ці кола насамперед і були зацікавлені в активній зовнішній політиці Давньопольської держави.

Отже, внутрішня діяльність Болеслава Хороброго була спрямована на зміцнення Польської держави, однак певні кола в ній штовхали князя до активізації зовнішньополітичної діяльності.

Болеслав Хоробрий, продовжуючи політику батька, приєднав Моравію та Словаччину, землі лужицьких сербів [13, с.68].

Успіхи об'єднуючої політики Болеслава I визначилися розстановкою станових сил в середині країни, зацікавленість основної маси польської знаті у сильній центральній владі, яка гарантувала б їй “право” на експлуатацію феодално залежних селян. Але міжусобиці у країні не могли не вплинути на характер зовнішньої політики польського князя. Болеслав I весь цей час продовжував триматися мирних і союзних відносин з Імперією. У 992 р. він надсилав військову допомогу Оттону III під Бранібор, в 995 р. особисто бере участь у поході на ободритів (бодричів). Зате відносини з Чехією надалі залишаються досить напруженими. Різко погіршуються, напевно, і польсько-угорські відносини [7, с.131].

Якщо за традицією, яка склалася вірогідно ще при житті Болеслава Хороброго, Галл Анонім називав його “великим”, то німецький хроніст Тітмар Мерзебургський не жалів поганих (непристойних) слів для могутнього ворога німецьких феодалів. Не дивлячись на те, що Болеслав був небезпечним сусідом для Київської Русі і переможним противником для її князя, у руських книжників вистачило благородства справедливо оцінити цього видатного польського державного діяча, сучасника і противника таких великих політичних фігур, як руські князі Володимир і Ярослав Мудрий або король Стефан Угорський.

“Болеслав... бяше смыслень” – так характеризує польського князя літопис, яка описує закінчуючу повною поразкою для Ярослава битву на річці Бузі в 1018 р. [7, с.149].

Суворий і відважний воїн, чий звитяжні подвиги довго збереглися, якщо судити за розповідями про нього Галла, у переказах і вірогідно стали темою не однієї рицарської пісні. Болеслав Хоробрий “Великий” був разом з тим і досвідченим політиком, дипломатом, блискучим продовжувачем державної справи свого батька. Це був політичний діяч європейського масштабу, який вмів з пильною увагою слідкувати за складним і багатогранним міжнародним життям свого століття.

Тільки-но чи буде помилковим представити, що висока уява про свій сан голови держави поєднувалось у нього з безпощадною мстивістю і жорстокістю до політичних противників. Взбунтуючий вельможа не міг розраховувати на помилування. Його долею була смерть або осліплення. Так ще на початку свого правління він розправився з своїми приближеним и Одиленом і Прибівоєм, які вірогідно вступили в контакт з ненависною йому мачухою. Обидва вони були осліплені.

Гарячий і самолюбивий, Болеслав ніколи не зміг примиритися з відмовою київського князя віддати йому в дружину свою дочку. Оволодівши Києвом в 1018 р. польський князь, як розповідає IV Новгородська літопис, постарався боляче скривдити руське князівське прізвище, насильно зробивши Предславу своєю наложницею [7, с.149–150].

Але, звичайно, не такі особисті якості, як мстивість, жорстокість або підступність, були найбільш характерними сторонами характеру польського князя. У цьому відношенні він навряд чи в багатому відрізнявся від свого батька Мешка I і від своїх сучасників – Стефана в Угорщині, Володимира і Ярослава на Русі або імператора

Генріха II в Німеччині. У властивостях характеру Болеслава I були інші риси, які чітко виявлялися і в його політичній діяльності і які контрастували з характерними властивостями розуму і таланту його великих сучасників. У дипломатичній майстерності і спритності Болеслав навряд чи уступав Ярославу чи Стефану, а в якості полководця без сумніву, був щасливіше і вище їх. Проте його політичним починанням і планам часто не ставало того тверезого розрахунку, яким керувалися руський і угорський правителі або його батько Мешко I, які завжди вміли співставити поставлені завдання з реальними можливостями. Почуття реальності часто зраджували йому.

Любов до ризику виявлялась не тільки в політичній, але й полководській діяльності Болеслава Хороброго. Небезпека оволодівала його увявленням і на полі бою. Тому фігура Болеслава Хороброго так сильно нагадує історичні образи руських князів – Святослава і Мстислава Тмутараканського. Такі якості не могли не імпонувати і його сучасникам. Напевно, варто навести дуже показову в цьому зв'язку розповідь руської літописі про битву на Бузі у 1018 р.: “Приде Болеслав с Святополкомъ на Ярослава с Ляхы, Ярослав же совокупив Русь и Варягы и Словене, поиде противу Болеславу и Святополку, и придет Вольню и сташа обапол реки Буга. И бе у Ярослава кормилецъ и воевода именовъ Буды, нача укарятъ Болеслава, глаголя, до то ти прободем трескою черво твое толстое, бе бо Болеслав велик и тяжек, яко и на кони не могы седети, но бяше смыслень. И рече Болеслав к дружине своеи, аще вы сего укора не жаль аз един погыну. Всед на конь, вбрѣде в реку, и по немъвои его. Ярослав же не утягну исполчитися и победи Болеслав Ярослава” [7, с.150–151].

На початку XI ст. Болеслав I, скориставшись феодальними усобицями в Німеччині, перейшов у наступ. Він оволодів Лужицями і Мишенською (Мейссенською) маркою [6, с.95].

У зовнішній політиці Польщі в X – початку XI ст. важливе місце займали взаємовідносини з Німецькою імперією. Великий дипломатичний успіх було досягнуто Болеславом Хоробрим в 1000 р., при зустрічі у Гнезно з німецьким імператором Оттоном III: імператор дав згоду на створення у Польщі незалежного Гнезненського архієпископства [2, с.239].

Треба сказати, що через два роки в 1002 р. імператор Оттон III на 21 році життя помер. Важливо, що з його смертю німецьким феодалам вдалося остаточно поховати ідею універсальної монархії, противником якої виступив і Римський престол. Папі римському, якому переніс центру Імперії в Рим загрожував повною залежністю від імператорської влади, плани юнака-імператора були так же ненависні, як і саксонській знаті. В Імперії явно брали верх сили, ворожі Давньопольській державі та її честолюбному правителю, які намагалися анулювати результати Гнезненського з'їзду [7, с.152].

Так повністю провалилися коронаційні плани Болеслава Хороброго. Посланий для переговорів у Рим німець Астрік-Анастасій зрадив йому. Королівська корона, яка призначалася Болеславу, дісталася Стефану Угорському. Сам Астрік став архієпископом Остригомським. Очевидно, невдача Болеслава з королівською короною в Римі стояла у зв'язку з тією опозицією, яку зустріли плани Оттона III у Німеччині, і з тим опором, який чинив їм папа Сільвестр II [7, с.152].

Слід наголосити, що рішення, прийняті в Гнезно, були спрямовані на зміцнення незалежності Польської держави, що викликало крайнє незадоволення німецьких феодалів, особливо духовних. З претензіями на збереження своєї влади над польськими землями виступило Магдебургське архієпископство [2, с.239].

Польсько-німецькі відносини особливо загострилися після смерті в 1002 р. імператора Оттона III і вступ на престол Генріха II. Війна з Німецькою імперією насувалася. Розуміючи це, Болеслав Хоробрий скористався розпочатими у Німеччині у цей час феодальними усобицями і перейшов у наступ. Після багаторічної війни, яка продов-

жувалася з перервами біля 14 років (із зими 1003 по 1018 р.) і проходила з перемінним успіхом, був заключний Будишинський мир, за яким до Польщі відійшли Лужиці і Мільсько. Польському народу вдалося не тільки відстояти свою незалежність, але й звільнити від гніту німецьких феодалів частину земель полабських слов'ян. У 1025 р. польський князь прийняв титул короля [2, с.239].

У 1003–1004 рр. Болеслав захопив Прагу й ненадовго поєднав Чехію з Польщею. Його втручання у чеські справи спровокувало тривалу польсько-німецьку війну (1002–1018 рр.), в ході якої польське військо неодноразово плюндрувало територію Східної марки аж до р. Сали. За умовами Будишинського миру (1018 р.) Лужицька земля була визнана за Польщею [13, с.68].

Першорядне значення для долей Давньопольської держави мали її взаємовідносини з Руссю. При Болеславі Хороброму, однак, відносини між Польщею і Руссю погіршилися. під впливом частини польської феодалної знаті, яка намагалася до захоплення багатих руських земель, Болеслав здійснив похід на Київ [2, с.239].

Німецький імператор Генріх II запропонував Болеславу військову допомогу проти Русі, намагаючись спрямувати намагання Польщі на схід і відвернути її увагу від західних кордонів. Зручний випадок втрутитись у внутрішні справи Давньоруської держави для Болеслава представився, коли до нього звернувся за допомогою його зять Святополк, вигнаний з Києва своїм братом Ярославом Мудрим. 14 серпня 1018 р. польський князь, у війську якого було 300 німецьких рицарів, 500 угорців воїнів короля Стефана [5, с.46] і 1000 печенігів [7, с.162], оволодів Києвом. На київському великокнязівському престолі був відновлений ставленик Болеслава – Святополк. Болеславу вдалося захопити також частину Давньоруської держави – Червенські міста (Червень, Белз, Перемишль та ін.). Про київський похід Болеслава Хороброго та його підсумки можна прочитати в монографії А.Б.Головка [3, с.26–32].

Необхідно відзначити, що ці перемоги польського князя були недовговічні. Ярослав Мудрий знову вигнав Святополка з Києва, а незабаром повернув Давньоруській державі і Червенські міста [2, с.239].

В останні роки правління Болеслава Хороброго Польща вступила у смугу зовнішньополітичних поразок і довгих внутрішніх міжусобиць, які були зв'язані з виступом проти центральної влади окремих груп духовної і світської знаті. Невдало для Давньопольської держави розвивалися конфлікти з Чехією і Угорщиною. У 1021 р. Чехії вдалося повернути захоплену Болеславом Хоробрим Моравію. Різке погіршення міжнародного становища Польщі було обумовлено насамперед всього напруженістю польсько-руських відносин. При сині Болеслава Мешка II (1025–1034 рр.) Німецька імперія напала на Польщу. Проти неї виступили також Чехія і Русь, які намагалися повернути собі захоплені польськими феодалами землі. Польща потерпіла велику поразку і втратила всі землі, підкорені нею при Болеславі Хороброму. Зовнішньополітичні невдачі перепліталися з важким внутрішнім становищем, зв'язаним з жорстокою боротьбою феодалних угрупувань [2, с.239].

Таким чином, за блискучою картиною величчя і сили Давньопольської держави при Болеславі Хороброму, за яскравою картиною його багато чисельних військових успіхів приховувалися все більше зростаючі внутрішні соціальні конфлікти у країні, її надзвичайно складне і суперечливе міжнародне становище.

Останні роки князювання Болеслава Хороброго, вивчення яких представляється вкрай затрудненим із-за надзвичайної недостатності і неясності джерел, відзначені рядом зовнішньополітичних і внутрішньополітичних невдач – провісників тієї соціальної і політичної кризи, яка потрясла самі основи польської державності при його наступниках. Причини зовнішньополітичних невдач варто шукати не тільки у внутрішньому розвитку Польщі початку XI ст., не тільки у крайньому виснаженні країни в результаті довгих воєн і ворожих вторгнень, які розорювали в першу чергу селян і міське насе-

лення, але і в тім складнім міжнароднім становищі, в якому виявилась вона після походу 1018 р.

Звичайно, той факт, що Болеславу Хороброму вдалося завершити об'єднання польських земель в рамках єдиної держави, а потім відстояти її незалежність у ході трьох важких воєн з Імперією, виявилось великим успіхом його правління. Створення окремої польської архієпископії у 1000 р. і коронація Болеслава королівською короною у 1025 р. повинні були остаточно зміцнити незалежність Давньопольської держави.

Значення Польщі як однієї з найсильніших країн на Сході Європи особливо виросло саме при Болеславі Хороброму. Активність польської дипломатії стала при ньому ще більш помітним фактором у політичній грі сучасних європейських країн.

Зібраний нами матеріал і окремі висновки можна, на наш погляд, використати під час навчального процесу у школі серед учнів 7-го класу, коли вивчаються теми, присвячені Київській Русі та середньовіччю Європи.

1. “Великая хроника” о Польше, Руси и их соседях XI-XIII вв. / под ред. В. Л. Янина. – М. : Изд-во МУ, 1987. – С. 66–68; 209–210.
2. Всемирная история : в 10 т. / под ред. Н. А. Сидоровой, Н. И. Конрада, И. П. Петрушевского и др. – М. : Политиздат, 1957. – Т. 3. – С. 238–239.
3. Головки А. Б. Древняя Русь и Польша в политических взаимоотношениях X – первой трети XIII вв. / А. Б. Головки. – К. : Наукова думка, 1988. – С. 26–32.
4. Енциклопедія Українознавства. – Львів : Молоде Життя, 1993. – Т. 1. – С. 155.
5. История Польши : в 3 т. / за ред. В. Д. Королюка, И. С. Миллера, П. Н. Третьякова. – М. : АН СССР, 1954. – Т. 1. – С. 39–48.
6. История южных и западных славян. – М. : Изд-во МГУ, 1981. – С. 95.
7. Королюк В. Д. Древнепольское государство / В. Д. Королюк. – М. : АН СССР, 1957. – 216 с.
8. Королюк В. Д. Славяне и восточные романцы в эпоху раннего средневековья: политическая и этническая история / В. Д. Королюк. – М. : Наука, 1983. – С. 114–121.
9. Советская историческая энциклопедия. – М., 1962. – Т. 2. – С. 583.
10. Українська Радянська Енциклопедія. – К., 1977. – Т. 1. – С. 518–519.
11. Хрестоматія по історії середніх віків : в 3 т. / под ред. С. Д. Сказкина. – М. : Изд-во социально-экономической литературы, 1961. – Т. 1. – С. 328–330.
12. Історія західних і південних слов'ян з давніх часів до XX ст.: курс лекцій : навч. посібник для студ. іст. спец. вищ. навч. закл. / В. І. Яровий, П. М. Рудяков, В. П. Шумило та ін. – К. : Либідь, 2009. – 632 с.
13. Історія Центрально-Східної Європи : посібник для студентів історичних і гуманітарних факультетів університетів / за ред. Л. Зашкільняка. – Львів : Львівський національний університет ім. Івана Франка, 2001. – 660 с.

*В статье исследуются аспекты внутренней и внешней политики польского князя Болеслава I Храброго во времена его правления: 992–1025 гг.*

**Ключевые слова:** князь, внутренняя и внешняя политика, раннефеодальная Польша, государственные территориальные пределы, военные силы.

*This article investigates aspects of domestic and foreign policy of the Polish Duke Boleslaw the Brave during his reign: 992–1025 years.*

**Keywords:** prince, domestic policy, foreign policy, rannofeodala Poland, state territorial boundaries, forces.